

שבו, הותר צערה שבתחלה מפני הנאתה שבטוף, וכבר ביארנוה במסכת מועד קטן¹ פרק ראשון.

כבר ביארנו במשנה² שמלוה על פה נפרעין מהם אבל לא מלוה בשטר, ומכל מקום יש מקילין אף במלוה בשטר כמו שביארנו במשנה³.

הנותן צמר לצבע לצבוע לו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום ונמצא ששינה את דעתו של בעל הבית, אם בעל הבית רוצה בשנויו פורעו משלם ונוטל את צמרו, ואם לא נתרצה בעל הבית בכך נוטל את צמרו ואינו פורעו משלם אלא אם ההוצאה שהוציא בו הצבע מדמי עצים וסמנין יתרה על השבח שנשתבח צמר זה בצבעו נותן לו דמי השבח ומפסיד השאר, ואם השבח יתר על ההוצאה נותן לו דמי ההוצאה ונותן לו שכר מלאכה כשכיר יום ולא שכר שלם כמו שהתנה, שכל המשנה ידו על התחתונה, וכן האומן ששכרו בעל הבית והתחיל במלאכה וחזר בו ידו על התחתונה ובעל הבית שוכר אומן אחר ואם נתיקר מעכב דמו ביוקר משכר מה שעשה ואם הוול אין האומן יכול לומר השלם לי שכרי ואני פורע את זה כמו שהתנית, שכל החוזר בו ידו על התחתונה, כמו שהתבאר במציעא פרק אומנין⁴.

[דף ז', א'] כל משנה שהיא שנויה במחלוקת ומצינו משנה אחרת אחריה שהיא שנויה בסתם כאחד משני הדעות הלכה כסתם, אבל אם היה סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם, ומכל מקום דוקא במסכת אחת אבל בשני מסכיות אין סדר למשנה, ואי אפשר לעמוד עליהם אי זה קודם, ותלתא בבי הרי הם כמסכת אחת⁵ לענין זה, אע"פ שבכאן נאמר כולה נזיקין, אתה צריך לפרשה על תלתא בבי בלבד, וכן פרשוה רוב מפרשים⁶, וסעד לדבר מצאתי בתלמוד המערב⁷ הטפש אומר מי יכול ללמוד את התורה נזיקים שלשים פרקים כלים שלשים פרקים והפקח אומר הריני למד שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר אין⁸ עלי הדבר לגמור ואיני בן חורין ליבטל, הרי למדת שהוא קורא לתלתא בבי נזיקין שהרי יש בתלתא בבי שלשים פרקים.

אסור לאדם שיאמר לפועל בשבת היה עמי למחר למלאכתי⁹ אעפ"י שאינו מוזכר לו באי זו מלאכה ושאינו פוסק לו דמים שזה כשוכר פועלים בשבת, אבל מותר לומר לו הנראה שתעמוד עמי לערב, כלומר נראה אם יהיה זה, וכן כל כיוצא בזה, כמו שיתבאר במקומו¹⁰, שזה אינו דבור הואיל ולא דבר במוחלט אלא כעין הרהור, וכבר אמרו¹¹ הרהור מותר, ומכל מקום יש אומרים שצריך ליוהר שלא להודיע פרט המלאכה¹², ובנימוקי קצת גאונים¹³ ראיתי שאף זו דוקא לחברו אבל לגוי אף זה אסור שסתמו אינו עושה כלום אלא בקציצת דמים וכשאומר לו כן אף הוא שואלו¹⁴ בכמה ואתי לידי מכשול¹⁵, ונאים הדברים, אלא שאין בהם הכרח.

הנשאל לחכם וטמא או אסר לא ישאל לחכם אחר כדי לטהר או להתיר ואם

(1) ה' ב' ד"ה ועושה. (2) ד"ה ומעתה. (3) ע"ז א' ובי. (4) כ"כ רבינו בפתיחתו למס' בכא קמא (מביאו הש"מ) וגם בהקדמתו לבית הבחירה בחלק שנדפס בספרו לתענית עמוד ו' ד"ה ואמנם. (5) להוציא את הרי"י מיגש ריש מס' שבועות ד"ה והא שבי' על כל סדר נזיקין. (6) א"י איפה אבל מצאתיו בויקרא רבה פ' י"ט אות ב'. (7) מכאן והלאה ל"י במדרש שם. (8) אבל הרמב"ם הל' שבת פכ"ד ה"ד אסור גם ה"י נכון לערב" בלי שיאמר למלאכתי. (9) שבת ק"ג א'. (10) ר"ל אפי' אם אמר "הנראה" וכמש"כ הריטב"א. (11) א"י מי הם יע' הג"א בסוגיין בשם אר"ז תוס' שבת ק"ג א' ד"ה אומר בשם י"א. (12) מדברי רבינו אפשר ללמוד שהנוסחא הנכונה בתוס' היא כמש"כ הבי"ח שם ולא כמהרש"א. (13) ובהו מיישב רבינו קו' תוס' שם על שיטה זו.

עשה כן חכמי¹ גדולי הרבנים פרשו שהיא טהורה ומותרת אם האחרון גדול ממנו שלא נאסר אלא מפני כבודו של ראשון אבל בדיעבד מכל מקום טהורה ומותר, ולשטה זו אני² נמשך לומר שמותר לכתחלה במחילת הראשון על כבודו וכל שכן אם הראשון בעצמו חוזר ומתיר, אבל גדולי המפרשים³ פרשו שאין בכאן טהרה והתר חל עוד על חתכה זו הואיל ונאסרה מפי חכם והרי נעשית על ידי ראשון חתכה של איסור, ויראה לדעת זה שאף הוא עצמו אינו רשאי להתירה אחר שאסרה, וכך היא רמוזה ביבמות⁴ פרק האשה רבה שאמרו שם⁵ תדע דלאו הוראה היא דאלו הורו בית דין להתרא והדר חזו טעמא לאיסורא קא אסרי אי הדר אמרי להתירא מי שמעינן להו, ומכל מקום אף הם מודים שלא נאמר אלא בחתכה זו בעצמה אבל בחתכה אחרת כיוצא באותו איסור לא חל עליה שם איסור עד שלא יהא אחר רשאי להתיר, ומכל מקום הדברים נראים כדעת ראשון, וזו שביבמות⁴ דוקא בשחזרו והתירו מטעם ראשון בעצמו והרי כבר נשאו ונתנו עליו עד שגמרו בו לאיסור ומה ראו עוד להתויר טעם ראשון לישנו אבל כל שנראה להם טעם לסתירת טעם האיסור או נתגלה להם טעם אחר להתיר שומעינן להם, וכבר כתבנו ענין זה בראשון של הוריות⁶, במה דברים אמורים בדבר שהוא תלוי בשקול הדעת אבל אם טעה הראשון בדבר שבמשנה או בתלמוד לאמוראים הולכין אחר אחרון אף להתיר, והוא שאמרו בבכורות⁷ מעשה בפרה של בית מנחם שניטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים והתירו, ואף בסנהדרין⁸ אמרו על זו דאלו היא פרה בעינה הדרא, וכן אני אומר בזמן הזה אם טעה בדברי הגאונים מאותם המומחים⁹ לסמוך עליהם, אלא אם כן חולק עליהם בראיה או בטעמא דמסתבר או בסעד שאר גאונים או רבנים.

מה שביארנו¹⁰ שאין שני יכול לטהר ולהתיר פירושו אפילו היה השני מומחה יותר מן הראשון ואפילו לא היה הראשון מומחה הואיל והוא חכם מכל מקום, ומכל מקום בדיני ממונות יכול השני לזכות אחר חיוב של ראשון ואף בשקול הדעת ואע"ף שאינו מומחה יותר ממנו כמו שיתבאר במסכת סנהדרין¹¹. וכן אם הראשון טיהר והתיר יכול השני לטמא ולאסור אע"ף שאינו מומחה הימנו או אפילו כמותו.

נשאלה שאלה זו בפני שנים במעמד אחד ונחלקו שניהם בה וקדם אחד וטהר והתיר והשני טמא ואסר הלך אחר חכמה ומנין בשנים, היו שניהם שוים בחכמה ובשנים בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המקל, ויש מפרשים¹² במנין זה שהזכרנו מנין התלמידים¹³, ובתוספות¹³ ראיתי שכל איכא דאמרי הואיל ולא נודע לנו

(1) בכל ספרי רבינו לא מצאתי כנוי זה; ואולי מלת "חכמי" ט"ס הוא ורבינו מתכוון לרש"י שמכנה לו "גדולי הרבנים" כידוע, אבל לא מצאתי כל הדברים האלה ברש"י רק בנדה כ' ב' ד"ה אגמרי' כ' רש"י "דפשיטא ל' דטהור והאי דהוה מטמא מעיקרו משום כבודו דרבב"ח" ולא יותר, ואולי מהברי רש"י למד רבינו הדברים שכ' בשמו, כי כן דרכו של רבינו להרחיב ולפרש דברי רבותינו שמביאם, אבל בהוריות ג' א' ד"ה גדולי כ' רבינו שיסה זו בט"ס "גדולי הדורות שלפנינו", והר"ן בסוגיין בכה"ד כ"כ מדנפשי'. (2) למדנו מזה שדברים אלו שכ' רבינו שם בהוריות לא מדברי גדולי הדורות הם אלא דעת רבינו עיי"ש. (3) הראב"ד מובא ברשב"א ח"י חולין מ"ד ב' ד"ה והוא והר"ן בסוגיין. (4) צ"ב א'. (5) בגמ' שלנו נוסחא אחרת עיי"ש. (6) ג' א' ד"ה גדולי. (7) כ"ה ב'. (8) ל"ג א'. (9) אבל בדברי סתם גאון לא, עמ"ש רבינו בסנהדרין עמוד קנ"ב מעמודי ספרו ד"ה טועה. (10) בדבור הקודם. (11) ל"ג א'. (12) כ"כ גם בהג"א בשם אר"י, אבל הריטב"א כ' במנין תלמידים שנמנו עמו בהוראה זו" וכ' ג"כ "במנין שנים ששימש תלמידי חכמים". (13) כ"ה גם בתוס' שלפנינו ד"ה בשל בשם ר"ת.

זהו אפילו כשגדול ממנו בחכמה ובסניין וי"א דדווקא בששוין ולכן אמרו אין חבירו יכול להתיר אבל כשהוא גדול מכנו רשאי להתיר (כ"ה ס"ג סק"ג) וכן הדעת נוטה דכיון דמחולקים בסברא בעלמא ודאי דסברת הגדול יותר ישרה ולכן גם בהיפך בחכם שהתיר וגדול ממנו דעתו נוטה לאסור יאסור אפילו חלף הוראתו של ראשון וכ"ש שכל רב במקומו שאין הוראת אחר כלום הן לאיסור הן להתיר וק"ו באותם שלא הגיעו להוראה ומתנשאים להורות דאין שום ממש בהוראתן וכנא ממש נחשב ודע דבזה שאמרו אין חבירו יכול להתיר אפילו כדיעבד אינו מותר כיכ הר"ן בשם הראב"ד (ס"ג סק"ד וכ"כ ה"כ"ט) עוד כתבו בשם מהרש"ל דאם החכם הראשון אסר הרבר לא מפני הדין אלא מפני גדר וסיוג אין השני יכול להתיר אפילו במעשה אחרת (ס"ט סק"ט) ותמיהני איך ביכולתינו לעשות מעצמינו גדרות וסיוגים להורות לאחרים וצ"ע.

תורה לא מהני ולא נקראו רבים (ס"ג ס"ט) ומדברי הרמב"ם פ"י מסנהדרין משמע כדברי הרמ"א ובארנו דברי הרמב"ם בח"מ סי' י"ח י"ב ע"ש וכן מצאתי להגדולים שדחו דברי (הגר"ע) ה"א ה"א ג"ס ע"כ אפרים ומנ"ס שפעלו כדברי הרמ"א

ס"ה כל מקום שדברי הראשונים כתובים ע והאחרונים חוזקים עליהם הולכים האחרונים אבל אם נמצא לפעמים דברי נא ראוהו האחרונים וחולקים על דין זה אי"צ כהאחרונים דאולי אם היו יודעים דבריו היו בהו וי"א שתמיד אין שומעין לאחרונים נגדר ויש להתיישב בזה מיהו אם המורה ביכולתו ל יכול לפסוק כמו שנראה לו ומ"מ אין לחל הנאונים הקדמונים ומקודם הר"ף ז"ל כבר דורות הנאונים (ס"ג ס"ט אות י').

ס"ו כשם שאסור להתיר את האסור כך לאסור את המותר (ס"ט אות ט') והכי איתא בירושלמי ספ"ה דתרומות אמר ר"א כשם למתיר את הטמא כך אסור לטמא את המטה ואפילו בשל עכו"ם ואפילו במקום שאין הפס אם הוצרך לאסור מחמת ספק צ"ל שאין ברור אלא שמפני הספק בהכרח להחמיר וכן כ לפעמים בשעת הדחק או הפ"מ מחוייב לומר זה בתיר (ס"ט) וכלל גדול צריך לדעת בכל שרבותינו בעני הש"ע מתירין בשעת הדו כהפ"מ זהו מפני שהעיקר לדינא נראה להם אלא מפני שהרבה פוסקים בחמירים ולכן הדחיק י"ו בהפ"מ מוקמינן על עיקר הדין ב"הר"ן דין שלא לפסוק חלוצות חלוצות שלא יורו כפוסק כפוסק זה וכנ"ל בלחנו זה לעיל ס"ט ק"ט ע"ט).

ס"ז הרב המובהק אם רצה למחול על כבו הרברים שנתבארואו באחד מהם לכך ו או לאחר מהם כבודו מחול ואע"פ שמח"מ התמיד להתירו וכ"ש שלא לבנותו ח"ו שהתלמידים חייבים בכבוד הרב כך הרב לכבוד התלמידו ולקרובן ואמרו חכמים יהי התמיד חביב עליך כשלך והתלמידים הם הרוחניים המהנים לו בעוה"ז ובעוה"ב והם חכמת הרב כמו שאמרו חז"ל ומתלמידו יותר מכולם שכשם שעץ קטן מדליק הגו התלמיד מחדר את הרב בשאלותיו עד שיצא על בוריה ודיני אבירת אביו ואבירת רבו כ כבר נתבאר בריש הסי' ואבירת עצמו קודמת **ס"ח** כל ת"ח שאוסר דבר הלכה הנוגע לעני קודם מעשה אמרה שומעין לו ולאחר אין שומעין לו (יבמות ע"ה) ודווקא שאכר כך אבל אם אוסר דבר מסברא ומראה פנים ונראו

ס"ח ודע שלא נמצא דין זה דחכם שאסר אין חבירו יכול להתיר לא ברמב"ם ולא בטור והרי נמ' מפורשת היא ככ"ס ולא ראיתי מי שהעיר בזה והנל"ע"ך דס"ל דרבותינו אלה דעכשיו אחר שנתפשטו ספרי הש"ס והפוסקים לא שייך כנ"ל דין זה שהרי כבר נתבאר דדין זה אינו אלא כשנחלקו בסברא בעלמא ועכשיו אין לך דבר הוראה שאין לה ראה מאוה גמ' או איהו פוסק ורחוק הוא בכלל להורות בסברא בעלמא ואי משום שגם הפוסקים מחולקים אך באמת בזה ביאר הרמב"ם בספ"א מסמרים וז"ל שני חכמים שנחלקו וכו' אחד אוסר ואחד מתיר וכו' בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל עכ"ל ורבינו הרמ"א בח"מ סי' כ"ה הביא דברים אלו והוסיף בזה דדווקא כשהחולקים שוין ולא קטן נגד גדול ולא יחיד נגד רבים ע"ש ובארנו שם בסעי' י"ב דאם הוא גדול בתורה וביכולתו להכריע בראיות וסיניא דעלמא לא נתפשטה כחד מינייהו אלא יש שמורים בכה ויש נכה אם יכול להכריע יכריע ואם לאו כדאירייתא דחומרא וכדרכנן לקרא ובמטון לא יוציא מטון מספק ע"ש (ע"ג נק"ז הנהגת ח"כ בלות ה' והלך לשיטתו שחולק על הרמ"א וכנ"ל נרננו שהעיקר כדברי הרמ"א ע"כ לין לפסתיק דכריו).

ס"ט כלל גדול בדברי רבותינו בעני הש"ע כשכותבין מקודם דיעה אחת בסתם ואח"כ כתבו י"א או יש מי שאומר הדיעה הראשונה עיקר (ס"ט אות ט"ט) ואם מונים הרב והתלמיד לדיעה אחת או לשני דיעות בארנו בח"מ סי' י"ח סעי' ה' ע"ש וכתברבינו הרמ"א בח"מ סי' כ"ה דהא דהלכה כרבים אפילו אינם מסכימים מטעם אחד אלא כל אחד ישלזו מעם בפ"ע הואיר דלענין הדין שוין הן נקראו רבים ואולינן בתרייהו עכ"ל ויש מי שחולק עליו דבאיסור

ב

הדבר הראשון הוא שדין חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר אינו אלא במעשה שבא לפניו מה שאין כן בשאל בעלמא מהי ההלכה, ולכן השומע הלכה בשעור או אפילו שאל את הרב מהי ההלכה בענין אחד ולא היה מעשה לפניו באותה שעה יכול לשאול לרב אחר. זה נלמד מיורה דעה שם סעיף ז' לגבי איסור להורות הלכה במקום רבו כיון שפוגע בכבודו, וז"ל לא מקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו אבל אם שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי יכול לומר מה שבדעתו וכו' עכ"ל והוא ממסכת ערובין דף ס"ב בתוספות ד"ה מיהו בשם ר"י. ובריטב"א שם שהביא בשמו דכשארין שואלין מהתלמיד אלא פסק הלכה לכד שלא לעשות מעשה באותה שעה מותר דהא לא תשיבא הוראה עכ"ל ומשמע אף על פי שנפיק מזה למעשה בשעה אחרת. וכיון שאינו מקרי הוראה הוא הדין יכול רב אחר לחוות דעתו נגד דעת הראשון, לא מבעי לפי הפוסקים שהטעם שחכם שאסר אין חברו רשאי להתיר הוא משום כבודו של ראשון שאז הוא קל וחומר מה בהוראה בפני רבו שהיא החמור שחייב עליה מיתה אפילו אם מסכים הרב לדעתו מכל מקום אם אומר הלכה בעלמא אינו פוגע בכבוד רבו, כל שכן כשאלה הלכה בעלמא מכמה רבנים שהיא הקל אין זו פגיעה בכבודם. ועיין במרדכי במסכת עבודה זרה שם שמשמע שר"י הנ"ל סובר שת"ת שהתיר אין חבירו רשאי לאסור ואלמא משום כבודו של ראשון, ומה שכתב בשלטי הגבורים שעל הרי"ף שלפי הטעם של כבוד אם הורה חכם וכו' ואפילו לא בא לעולם מעשה כזה לפניו אלא שדעתו גלוי להורות כך אין לחכם אחר שאין זה מקומו להורות בהפך באותו מקום עכ"ל מיירי במקומו של הראשון וגם על כל פנים בא מעשה לפני השני מה שאין כן אם הורה הלכה בעלמא.

אלא אפילו לדעת האומרים שהטעם שחכם שאסר אין חברו רשאי להתיר הוא משום דשויה חתיכה דאיסורא, אין זה אלא כשהורה במעשה שבא לפניו מה שאין כן בהלכה בעלמא בלא מעשה אין כאן חתיכה דאיסורא, וכן מוכח ממה שסיים הרמ"א וכל זה באותה הוראה עצמה אבל במעשה אחר פשיטא שיכול להורות מה שנראה אליו עכ"ל ומיירי אפילו במעשים שבאו כזה אחר זה וכל שכן בהלכה בעלמא.

אחרי המיקל עכ"ל הערוך השלחן ופי' כיון שאינם חולקים בסברת עצמם אלא כל אחד תולה בפוסק אחר כזה יש לנו כללים היאך להורות במחלוקת הפוסקים ואינו תלוי במי הורה ראשון, ונראה הטעם שהפוסקים שבהם תלויה המחלוקת כבר נחלקו בה לכן השאלה עכשיו דמי לשאלה שבאה לפני ב' חכמים כאחד שאין עדיפות למי שהורה ראשון כמו שמוכח ברמ"א. אך קשה כי בערוך השלחן עצמו כתב שאם ת"ח יכול להכריע בראיות יכריע ואז אינו צריך לכלל של בשל תורה הלך אחר המחמיר ועיין ברא"ש במסכת סנהדרין פרק ד' סימן ו', ומי לא עסקינן בשני ת"ח שכל אחד הכריע במחלוקת הפוסקים הפך מדעת חברו כל אחד בראיות משלו ושוב הוא כמחלוקת בשיקול הדעת שאין השני רשאי להתיר מה שאסר הראשון תחילה. והיה אפשר לאמר שהרמב"ם והטור סוברים שאחרי שהשלימו חיבוריהם והכריעו בכל הדינים שוב לא תיפול מחלוקת בהלכה ועיין בהקדמה למשנה תורה ובהקדמה לטור וממילא לא שייך דין זה, ואולם עדיין משכחת לן מחלוקת באומדן הדעת ובראיית העין כמו שכתב בספר הישר והוא ממסכת נדה דף כ' עמוד ב' ושוב צריכים אנו לדין קדימה.

והנה הרי"ף והרא"ש במסכת עבודה זרה שם שניהם כתבו הדין שחכם שאסר אין חברו רשאי להתיר, ולכן הא תינה לרמב"ם שבודאי היה לו איזה טעם או מקור להשמיט הדין ועיין בספר עינים למשפט למסכת ברכות דף ס"ג עמוד ב' סוף אות א', אבל קשה למה בבית יוסף ובשלחן ערוך השמיטו הדין הלא דרך הבית יוסף לפסוק כדעת הרי"ף והרא"ש גם נגד דעה מפורשת ברמב"ם כמו שכתב בהקדמה וכל שכן כשהרמב"ם סתם ולא באר דעתו. ואם משום שגם הטור לא הביא דברי אביו אין משם ראייה שהרא"ש חזר בו או שבנו חולק עליו ובקצור פסקי הרא"ש למסכת עבודה זרה שם שחיבר הטור הביא דברי אביו ועיין ביד מלאכי כללי הטור אות כ"ג ובשדי חמד כללי הפוסקים סימן י"ב אות ג'. ולדינא פשוט כפסק הרמ"א ביורה דעה שם וכדעת רוב ראשונים שהביאו דין זה ורק נחלקו הרבה בפרטיו, והיום נתרבו השואלים והנשאלים ודרך הטלפון והדואר ולכן דינים אלה נחוצים לרבים, וארשום מה שאמרתי בשעור לע"ד בתוספת באור. והדברים מתחלקים לארבעה: